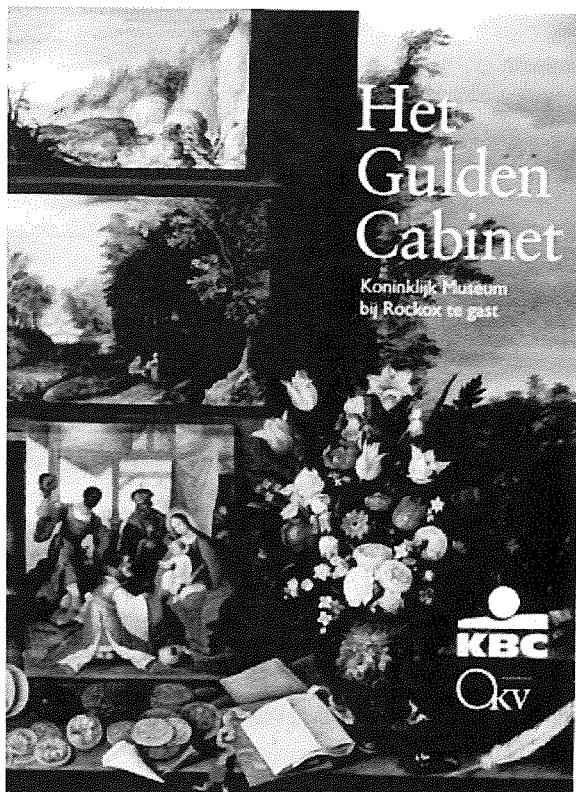

De renaissance stadstuin van Nicolaas Rockox (1560-1640)

Uit Zomer in Rockox' Tuin en Het Gulden Cabinet door Hildegard Van de Velde, conservator Rockoxhuis,
(voor het Bulletin bewerkt door Guy De Munck)

Historiek

De binnentuin van het Rockoxhuis evoceert een vroeg zeventiende-eeuwse stadstuin. Er zijn geen iconografische bronnen bekend die een beeld geven van de oorspronkelijke tuin. Toch beschikken wij over voldoende aanwijzingen dat burgemeester, mecenas, kunstverzamelaar, oudheidkundige en humanist Nicolaas Rockox (1560-1640) een voorbeeldige stadstuin had. Hij kocht zijn patriciërswooning in 1603. De woning had een *hoff*. Hoe die stadstuin eruitzag, of hoe Rockox hem later zou inrichten weten we niet. We weten wel dat hij in het Plantijnse huis een aantal botanische edities kocht. In 1609 en in 1610 ontving Rockox een zending planten, boompjes en heesters van Nicolas Claude Fabri de Peiresc (1580-1637), een eminent humanist en botanicus uit Aix-en-Provence. Dankzij de bewaarde brieven die de zendingen begeleidden, weten we exact welke plantensoorten Rockox ontving. Van elk kwadrant in de tuin is telkens het binnenste tuinbed ingevuld met planten uit deze zendingen. Ten slotte beschikken we nog over de inventaris van het

sterfhuis van Nicolaas Rockox, die onmiddellijk na zijn dood opgemaakt werd in december 1640. In die boedelbeschrijving staat vermeld dat Rockox tien appelsienbomen, enkele aankomende appelsienbomen en twee laurierbomen had die op dat moment overwinterden in de kelders van het huis. Vandaag maken ook zulke boompjes weer deel uit van de binnentuin van het Rockoxhuis.

Aan de hand van deze bevindingen werd de Rockoxtuin in 2002 een eerste keer heraangelegd. 10 jaar later blijven we bij de interpretatie van deze visie, maar voegen we een aantal elementen toe. Herman van den Bossche en Paul van den Brempt, erfgoedonderzoekers van het Agentschap Onroerend Erfgoed in Brussel, hebben de brieven van Nicolas Claude Fabri de Peiresc aan Nicolaas Rockox en zijn tijdgenoten opnieuw onder de loep genomen en zijn tot nieuwe inzichten gekomen. In 2005 stelden we in een tentoonstelling in het Rockoxhuis de bibliotheek van Nicolaas Rockox voor. Dr. Dirk Imhof heeft als voorbereiding op die tentoonstelling de *Journals*, de boekhouding van het Plantijnse huis, nagekeken en gevonden dat Nicolaas Rockox 165 boeken kocht, waaronder de belangrijkste botanische uitgaven die op dat moment op de markt waren.

Zo werd in 1594 de *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum.....* van Busbequius, gedrukt bij Plantijn in 1582, als eerste aanwinst voor Rockox genoteerd in de *Journals* van het Plantijnse huis. Ook de *Rariorum aliquot stirpium.....* van Clusius kwam in 1599 in Rockox's bibliotheek terecht evenals het gegeerde dierenboek van Gesner, *Icones avium omnium.....* De vondst was veel rijker dan we in 2002 voor ogen hadden. Rockox' bibliotheek bevatte ook tuintraktaten en een aantal filosofische werken van Justus Lipsius, waarin de renaissance-tuin beschouwd werd als een plaats voor bezinning en rust. Dr. Ria Fabri, die intussen veel onderzoek gedaan heeft naar boedelbeschrijvingen van overleden patriciërs, is ook tot nieuwe bevindingen gekomen. Een stadstuin werd vaak als een bijkomend salet, een buitensalet weliswaar, ingericht, een plek waar wetenschap, filosofie en kunst elkaar vonden.

Wie was Nicolaas Rockox?

Nicolaas Rockox (Antwerpen 1560-1640) stamde uit een gegoede Antwerpse burgerfamilie, Hij studeerde rechten in Leuven, Parijs en Douai en speelde in de eerste helft van de zeventiende eeuw een erg belangrijke rol in het politieke, artistieke en sociale leven van zijn stad. Onder meer als schepen en als burgemeester oefende hij verantwoordelijke functies uit. Hij huwde de Spaanse Adriana Perez, afkomstig uit een oud en rijk koopmansgeslacht. Rockox en zijn echtgenote bleven kinderloos. Rockox maakte zich ook uitzonderlijk verdienstelijk als mecenas, humanist, oudheidkundige en numismaat, Hij lag mee aan de basis van het succes van Rubens gedurende het tweede decennium van de zeventiende eeuw door de grootmeester van de barok belangrijke opdrachten te geven, Als burgemeester vroeg Rockox aan Rubens om de *Aanbidding der Wijzen* (Madrid, Prado) te schilderen voor het Antwerpse stadhuis. Als particulier bestelde hij bij Rubens onder meer zijn beroemde grafstuk, *Het ongeloof van Thomas* (Antwerpen KMSKA) en als hoofdman van het kolveniersgilde gaf hij Rubens de opdracht om de beroemde *Kruisafneming* voor het altaar van dat gilde in de Antwerpse kathedraal te schilderen.

Vandaag wordt de herinnering aan deze belangrijke zeventiende-eeuwse patriciër levendig gehouden in de evocatie van zijn burgemeesterswoning in Antwerpen, Het huis werd in de jaren 1970 gekocht en gerestaureerd in opdracht van KBC en is sinds 1977 geopend voor het publiek,

De tuin vandaag

De keuze van de planten in deze tuin is enerzijds gebaseerd op de briefwisseling tussen Rockox en Peiresc in 1609 en 1610, maar anderzijds ook geïnspireerd op de planten die voorkomen in de botanische uitgaven van Dodoens, Clusius en De Serres die Rockox op zijn boekenplank had.

De vier binnenperken van de kwadranten in de tuin zijn gevuld met planten die Peiresc Rockox toezond vanuit Aix-en-Provence. De correspondentie over die zendingen is nog bewaard, maar de vlotte pen van Peiresc is bij de eerste studie van deze tuin niet altijd correct geïnterpreteerd. Zo is de meest opvallende nieuweling in de tuin een olijfbompje: wat uit Peiresc's brieven gelezen werd als *Aloe vera* blijkt *Olea vera* te zijn; of hoe een agaaf plots een olijfbompje wordt!

Tuin

Rockox (A. Van Dijck)

1.

Gepassioneerd verzamelen

De woning van burgemeester en mecenas Nicolaas Rockox (1560–1640) onderging een metamorfose. Vanaf 2 februari 2013 is de collectie van het Rockoxhuis verrijkt met meer dan honderd topstukken uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA), dat wegens renovatie en verbouwing gesloten is. Op die manier is Rockox' woning aan de Keizerstraat ingericht als een rijke Antwerpse kunstverzameling uit de Gouden Eeuw: *Het Gulden Cabinet*. Antwerpen telde in de zestiende en zeventiende eeuw een aantal van 's werelds meest vermaarde kunstcollecties. Van die rijke kunstverzamelingen blijft vandaag helaas maar weinig over: ze geraakten door de eeuwen heen verspreid. De tentoonstelling geeft een impressie van de weelde van de verdwenen Antwerpse stadspaleizen.

TWEE MUSEA SAMEN IN ZEE

De collecties van het Koninklijk Museum en het Rockoxhuis zijn het resultaat van gepassioneerd verzamelen doorheen de tijd. Het Koninklijk Museum wortelt in het kunstbezit van het Sint-Lucasgilde, dat kunstenaars vanaf de veertiende eeuw verenigde. In 1663 richtte David Teniers, oud-deken van het gilde, de Antwerpse Academie op. Bij het ontbinden van de gilden op het einde van de achttiende eeuw werd de rijke verzameling kunstwerken aan de Academie overgedragen. De Franse bezetter schafte de kloosterordes af en verhuisde de Academie naar de leegstaande panden van het Minderbroedersklooster in Antwerpen. De Minderbroederskerk werd als Museum voor Schone Kunsten ingericht. De kerk diende ook als opvangruimte voor de kunstwerken die door de Franse troepen uit kerken en kloosters ontvreemd waren en rond 1815 naar Antwerpen terugkeerden. Later vervulde belangrijke schenkingen en legaten de verzameling van het Museum voor Schone Kunsten. In 1890 verhuisde het museum naar de nieuw aangelegde wijk op het Zuid. Na honderdveertig jaar sluit de kunsttempel tijdelijk de deuren om de toekomst van het gebouw en de verzameling veilig te stellen. Het historische Rockoxhuis werd in 1970 onder auspiciën van KBC aangekocht, gerestaureerd en ingericht als museum, een evocatie van een zeventiende-eeuwse patriciërs-woning. Het huis getuigt van de culturele en humanistische uitstraling van de Scheldestrad in de zeventiende eeuw. Nicolaas Rockox stamde uit een goeude Antwerpse adel-

lijke familie. Hij studeerde rechten in Leuven, Parijs en Douai en speelde in de eerste helft van de zeventiende eeuw een erg belangrijke rol in het politieke, artistieke en sociale leven van zijn stad. Onder meer als schepen en als burgemeester (in de periode 1603-1625 was hij acht keer burgemeester) oefende hij verantwoordelijke functies uit. Hij huwde de Spaanse Adriana Perez, afkomstig uit een oud en rijk koopmansgeslacht. Rockox en zijn echtgenote bleven kinderloos. Rockox maakte zich uitzonderlijk verdienstelijk als humanist, oudheidkundige en numismaat.

TOPWERKEN

Als verzamelaar en mecenas had burgemeester Rockox binnen en buiten zijn stad een grote faam. De boedelbeschrijving van zijn sterfhuis somt tweentachtig schilderijen op. Twintig daarvan vermelden de naam van de kunstenaar. Daaronder bevinden zich Rubens, van Dyck, de Broeghelfamilie, Joos de Momper II, Frans Snyders en vele anderen. In de loop van veertig jaren bracht het museum niet alleen een ensemble van werken van grote schilders bijeen, maar ook mooie Antwerpse kunstkabinetten, kisten, keramiek, porselein, beeldhouwwerken en wandtapijten. Door het lot van de geschiedenis zijn een aantal belangrijke schilderijen van Peter Paul Rubens die Nicolaas Rockox voor de nabijgelegen Minderbroederskerk had besteld, in het KMSKA beland: *De Lanssteek* voor het hoofdaltaar, een *Cekruisigde Christus* voor boven de deur van de sacristie en vooral *Het Ongeloof van Thomas*, het epitaafschilderij voor zijn grafkapel. Dat laatste werk is ook in de nieuwe presentatie opgenomen. De naam voor het gezamenlijke project, *Het Gulden Cabinet*, refereert aan de titel van het beroemde werk *Het Gulden Cabinet van de Edel Vry Schilderconst* van de Zuid-Nederlandse redrijker Cornelis de Bie (1627-1715). Het boek bundelt in drie delen biografieën van kunstschilders uit de Zuidelijke Nederlanden met hun gegraveerde portretten. Het *Gulden Cabinet* in het Rockoxhuis verenigt topwerken uit de West-Europese kunst van de veertiende tot en met de zeventiende eeuw. Het campagnebeeld is de geschilderde *Kunstkamer* van Frans Francken II (1581-1642) uit de verzameling van het Koninklijk Museum. Francken is de uitvinder van dat genre en ook Rockox liet zijn kunstkamer door hem schilderen. Deze mooie impressie bevindt zich vandaag in de Alte Pinakothek in München.